

DISKUSIJAS MATERIĀLS

KONSTANTĪNS BEŅKOVSKIS
SANTA BĒRZIŅA
LĪVA ZORGENFREIJA

LATVIJAS REEKSPORTA
NOVĒRTĒJUMS, IZMANTOJOT
UZŅĒMUMA LĪMEŅA DATUS

3 • 2015

SATURS

KOPSAVILKUMS	3
IEVADS	4
1. UZŅĒMUMA LĪMEŅA ĀRĒJĀS TIRDZNIECĪBAS DATUBĀZES APRAKSTS	6
2. REEKSPORTA NOVĒRTĒŠANAS METODOLOĢIJA	7
3. REZULTĀTI	10
3.1. Kopējais reeksports un iekšzemē ražoto preču eksports	10
3.2. Reeksports preču un valstu dalījumā	11
3.3. Iekšzemē ražoto preču eksports preču un valstu dalījumā	14
3.4. Reeksportētais imports	17
3.5. Minerālproduktu, mehānismu un elektroiekārtu reeksports	18
3.6. Reeksporta uzcenojums	19
SECINĀJUMI	22
LITERATŪRA	23

SAĪSINĀJUMI

ASV – Amerikas Savienotās Valstis
 CIF – preces vērtība, ietverot transporta un apdrošināšanas izmaksas līdz importētājvalsts robežai
(cost, insurance and freight at the importer's border)
 CSP – Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde
 ES – Eiropas Savienība
 FOB – preces vērtība, ietverot transporta un apdrošināšanas izmaksas līdz eksportētājvalsts robežai
(free on board at the exporter's border)
 HS – harmonizētā sistēma
 ID – identifikācijas numurs
 IKP – iekšzemes kopprodukts
 KN – kombinētā nomenklatūra
 SVF – Starptautiskais Valūtas fonds

KOPSAVILKUMS

Latvijas reeksporta novērtēšanai šā diskusijas materiāla autori izmanto CSP anonimizētu uzņēmuma līmeņa ārējās tirdzniecības datubāzi. Atrisinot lineāru maksimizācijas uzdevumu katram uzņēmuma un preces pārim, iegūti reeksporta plūsmu novērtējumi un veikti attiecīgā reeksporta uzcenojuma aprēķini. Preču eksporta un importa kopapjomā šā diskusijas materiāla autori konstatēja nozīmīgu reeksporta plūsmu īpatsvaru, kam raksturīga pieauguma tendence. Reeksporta īpatsvars īpaši svarīgs šādās preču grupās: transportlīdzekļi, plastmasas, minerālprodukti, kā arī mehānismi un elektroiekārtas. Lielākā daļa reeksporta plūsmu nonāk Latvijas tuvākajās kaimiņvalstīs Lietuvā un Igaunijā, un tas liecina, ka Latvija ir reģionāls transporta centrs. Šā diskusijas materiāla autori konstatēja samērā lielu reeksporta vidējo uzcenojumu. Tas ļauj secināt, ka reeksports var sniegt nozīmīgu devumu Latvijas IKP.

Atslēgas vārdi: reeksports, uzņēmuma līmeņa dati, Latvija, simplekss

JEL kodi: D22, F14

PATEICĪBA

Autori pateicas Rūdolfram Bēmam, Aigaram Kalniņam, Igoram Kasjanovam, Lilitai Laganovskai, Jānim Lapiņam un Ernestam Virbickam par noderīgajiem komentāriem un ieteikumiem.

Diskusijas materiālā pausti tikai tā autoru – Latvijas Bankas Monetārās politikas pārvaldes darbinieku – viedokļi, un tie ne vienmēr atspoguļo Latvijas Bankas oficiālo nostāju. Autori uzņemas atbildību par iespējamām pieļautajām kļūdām un neprecizitātēm.

IEVADS

Pasaules tautsaimniecība pakļauta nemitīgam un arvien intensīvākam globalizācijas procesam, un Latvija vēl vairāk integrējas šajā sistēmā. Tas nozīmīgi sarežģī ārējās tirdzniecības analīzi, jo ražošanas process kļūst ilgāks, ietverot daudzus dažādās valstīs izvietotus starpposmus. Tāpēc eksporta preces vairs nevar uzskatīt par lielākoties tikai iekšzemē ražotām precēm. Atdalot iekšzemē ražoto preču eksportu no eksporta kopapjoma, iegūst reeksportu.

Saskaņā ar SVF (4) "reeksports ir ārvalstu preces (citās valstīs ražotas un iepriekš importētas preces), kuras bez būtiskas pārveides eksportētas no valsts, kurā tās iepriekš importētas" (10. nodaļa, 10.37. punkts, 157. lpp.). Iekšzemes pievienotās vērtības devums reeksportā ir neliels. Šajā konkrētajā gadījumā eksporta pieaugumu atspoguļo līdzīgs importa kāpums, tāpēc IKP gandrīz nemainās. Tātad dziļākas un precīzākas analīzes veikšanai jānodala reeksports un iekšzemē ražoto preču eksports.

Reeksportam (saukts arī par *entrepôt* tirdzniecību) ir daudz iemeslu. Viens no tiem saistīts ar transporta centriem, īpaši, ja valstīs ir lielas ostas. Piemēram, saskaņā ar M. K. Mellensu (*M. C. Mellens*), H. G. A. Nordmanu (*H. G. A. Noordman*) un J. P. Verbrigena (*J. P. Verbruggen*) (7) reeksporta īpatsvars Nīderlandes preču eksporta kopapjomā pārsniedz 50%. Vēl uzskatāmāks piemērs ir Honkonga, caur kuru 1988.–1998. gadā tika nosūtīti 53% Ķīnas eksporta (sk. R. K. Fēnstru (*R. C. Feenstra*) un G. H. Hansonu (*G. H. Hanson*)) (2)). Tomēr loģistika nav vienīgais reeksporta iemesls. R. K. Fēnstra un G. H. Hansons (2) uzskata, ka vēl viens stimuls varētu būt informācijas izmaksas, kas rodas, sadarbības partneriem saņemot nepilnīgu informāciju par otru pusi. Piemēram, Honkongas tirgotāji sniedz dažādus pakalpojumus ārvalstu pircēju pieprasījuma saskaņošanai ar Ķīnas piedāvājumu. R. K. Fēnstra un G. H. Hansons (2) un R. Fismens (*R. Fisman*), P. Mustakerski (*P. Moustakerski*) un Š. Vei (*S. J. Wei*) (3) uzsver arī izvairīšanos no nodokļu un tarifu maksāšanas netiešās tirdzniecības gadījumos.

Lai gan iekšzemes devums reeksportā salīdzinājumā ar pārējo eksportu ir neliels, tas nav vienāds ar nulli. R. K. Fēnstra un G. H. Hansons (2) informē, ka 1988.–1998. gadā Honkongā vidējais uzcenojums, reeksportējot Ķīnas preces, bija 24%. Turklāt reeksporta uzcenojums deva būtisku ieguldījumu Honkongas IKP kāpumā. Lai gan Honkongas piemērs ir īpašs, tas liecina, ka reeksporta īpatsvaru eksporta kopapjomā nevajadzētu novērtēt tikai kvantitatīvi, bet būtu arī jāseko reeksporta uzcenojuma līmenim.

Diemžēl nav oficiālu statistisko datu par Latvijas reeksportu (atšķirībā no Honkongas, kuras datus izmantojuši R. K. Fēnstra un G. H. Hansons (2), kā arī R. Fismens, P. Mustakerski un Š. Vei (3), vai Lietuvas¹). Tātad jāveic netiešs novērtējums. S. Bērziņa (1) pirmā mēģināja novērtēt Latvijas reeksportu. Viņa izmantoja anonimizētus uzņēmumu eksporta un importa vērtības gada datus ļoti detalizētā preču kategoriju dalījumā. Autore pieeja bija vienkārša un intuitīva, t.i., ja konkrēts uzņēmums to pašu preci attiecīgajā gadā eksportē un importē, reeksports veido mazāko no abām tirdzniecības plūsmām. Šī pieeja savā ziņā līdzīga M. K. Mellensa, H. G. A. Nordmana un J. P. Verbrigena (7) izmantotajai pieejai.

¹ Datus par Lietuvas reeksportu sniedz *Statistics Lithuania*. Sk., piemēram, *Lietuvos bankas* (5) 1. ielikumu.

Autori šajā diskusijas materiālā balstās uz S. Bērziņas (1) pieeju, bet papildus izmanto priekšrocības, ko sniedz CSP detalizētāka anonimizēta uzņēmuma līmeņa tirdzniecības datubāze. Konkrētāk, tiek izmantoti mēneša dati, un reeksports novērtēts, balstoties uz tā apjomu, nevis vērtību. Tādējādi iespējams novērtēt Latvijas reeksporta līmeni preču grupu, izcelsmes valstu un galamērķa valstu dalījumā, lai varētu izteikt noderīgus secinājumus par iekšzemē ražoto preču eksportu. Turklāt autori aprēķināja reeksporta uzcenojumu un pierādīja, ka, neraugoties uz samērā zemo iekšzemes pievienoto vērtību, reeksports dod būtisku ieguldījumu Latvijas IKP.

Anonimizētā uzņēmuma līmeņa tirdzniecības datubāze īsumā aprakstīta šā diskusijas materiāla 1. nodaļā. Savukārt 2. nodaļa veltīta metodoloģijai, un tajā uzsvērti uzlabojumi salīdzinājumā ar S. Bērziņas (1) izmantoto pieeju. Latvijas reeksports preču un valstu dalījumā analizēts 3. nodaļā, savukārt pēdējā nodaļā apkopoti secinājumi.

1. UZŅĒMUMA LĪMEŅA ĀRĒJĀS TIRDZniecības DATUBĀZES APRAKSTS

Šajā diskusijas materiālā autori izmantojuši CSP anonimizēto uzņēmuma līmeņa ārējās tirdzniecības datubāzi. Tā sniedz šādu informāciju: anonimizēto uzņēmuma ID numuru, plūsmas norādi (eksports vai imports), preces numuru saskaņā ar astoņciparu KN (KN8) klasifikāciju, darījuma statistisko vērtību (FOB cenās eksportam un CIF cenās importam), tirgotās preces neto svaru kilogramos, preču apjomu papildu mērvienībās (ja tādas pieejamas), galamērķa valsti (eksporta plūsmām) vai izcelsmes valsti (importa plūsmām) un tirdzniecības plūsmas laikposmu (gadu un mēnesi). Datubāzei ir divi avoti, jo informāciju par Latvijas tirdzniecību ar ES valstīm sniedz *Intrastat* apsekojumi, savukārt ziņas par tirdzniecību ar pārējām valstīm pieejamas muitas deklarācijās. Minētā datu kopa sniedz detalizētāko informāciju par Latvijas ārējo tirdzniecību. Piemēram, tajā ir vairāk nekā 1 700 000 ierakstu par 2013. gadu. Kopumā šī datubāze ietver informāciju par visiem reģistrētajiem ārējās tirdzniecības darījumiem no 2005. gada līdz 2013. gadam.

Detalizētākās KN8 klasifikācijas izmantošanai ir viens būtisks trūkums, kas var ietekmēt iegūtos rezultātus: KN tiek regulāri koriģēta. Katru gadu tiek pārklasificēts nozīmīgs KN kodu skaits. Tas nozīmē, ka dažus preču kodus maina un pārvieto uz citām nodaļām, savukārt citus sadala vai apvieno.² Dž. R. Pīrss (*J. R. Pierce*) un P. K. Šots (*P. K. Schott*) (8) analizējuši desmitciparu ASV harmonizētās sistēmas pārklasificēšanu un ilustrējuši, cik svarīgi ir sekot līdzi šīm pārmaiņām, veicot empīriskus pētījumus. Tāpēc šo jautājumu nevar ignorēt. Vissarežģītākie gadījumi saistīti ar preču kodu sadalīšanu vai apvienošanu. Risinājums ir attiecīgo kategoriju vērtības un apjoma apvienošana. Lai gan tā rada vairāku kategoriju paplašināšanos un attiecīgas problēmas, šis risinājums palīdz saglabāt analīzes konsekvenci dažādos periodos.

² Sīkāka informācija par KN pārklasificēšanu pieejama <http://ec.europa.eu/eurostat/ramon/nomenclatures/>.

2. REEKSPORTA NOVĒRTĒŠANAS METODOLOĢIJA

Uzņēmuma līmeņa ārējās tirdzniecības datu sniegtā informācija ļauj novērtēt reeksporta plūsmu. S. Bērziņas (1) izmantotā pieeja balstās uz šādu pieņēmumu: ja viens uzņēmums konkrētu preci attiecīgajā gadā gan importē, gan eksportē, tā, visticamāk, nav iekšzemē ražota prece, tāpēc eksportu (vai vismaz tā daļu) vajadzētu uzskatīt par reeksportu, nevis iekšzemē ražotas preces eksportu.

S. Bērziņa (1) izmantoja anonimizētus gada datus par uzņēmumu eksporta un importa vērtību KN8 preču kategoriju dalījumā. Ja konkrēts uzņēmums attiecīgajā gadā eksportē un importē tajā pašā KN8 preču kategorijā ietilpstošas preces, uzņēmuma reeksports veido mazāko no tirdzniecības plūsmām. Tātad, ja KN8 preču kategorijā ietilpstošas preces imports pārsniedz eksportu, tiek pieņemts, ka reeksports vienāds ar uzņēmuma eksportu. Šajā gadījumā tiek pieņemts, ka daļa importēto preču tiek patērēta iekšzemē. Ja KN8 preču kategorijā ietilpstošas preces imports nepārsniedz eksportu, reeksports vienāds ar importu.

Lai gan minētā pieeja ir vienkārša, tai ir vairāki nopietni trūkumi, kuri var ietekmēt reeksporta novērtējumu. Pirmais trūkums saistīts ar vērtības datu lietošanu. S. Bērziņa (1) atzīst, ka vienas un tās pašas preces nominālais eksports var pārsniegt tās nominālo importu, ja eksporta cena ir augstāka nekā importa cena (citiem vārdiem sakot, reeksporta uzcenojums ir pozitīvs). Šajā gadījumā reeksporta apjoms būtu novērtēts par zemu. R. K. Fēnstras un G. H. Hansona (2) konstatējumi par Honkongas reeksporta uzcenojumu liecina, ka šī ietekme varētu būt diezgan liela, tādējādi īpaši nozīmīgs ir uz apjoma datiem balstīts reeksporta novērtējums.

Otrais šīs pieejas trūkums ir gada datu izmantošana, kas var ietekmēt novērtējumu abos virzienos. Ja uzņēmums importē preci iepriekšējā gada decembrī un to eksportē kārtējā gada janvārī, šī pieeja neidentificē attiecīgo darbību kā reeksportu. Turpretī, ja uzņēmums eksportē preces janvārī un importē tā paša gada februārī, šī darbība kļūdaini tiks klasificēta kā reeksports, neraugoties uz to, ka reeksporta gadījumā preču eksportam jānotiek pēc importa.

Trešais būtiskais trūkums saistīts ar to, ka uzņēmuma līmeņa ārējās tirdzniecības dati neietver preces līmeņa informāciju par uzņēmuma iekšzemes darījumiem. Tādējādi, ja iekšzemes A uzņēmums importē konkrētu preci un to bez būtiskas pārveides pārdod iekšzemes B uzņēmumam, kurš veic eksportu, nav iespējams noteikt reeksportu.

Šā diskusijas materiāla autori iesaka pārveidot S. Bērziņas (1) izmantoto pieeju, lai novērstu divus minētos trūkumus. Izmantotā datu kopa ietver ārējās tirdzniecības plūsmu vērtības un apjoma datus. Lielākā daļa apjoma datu izteikta kilogramos, lai gan dažām precēm pieejamas arī papildu mērvienības (piemēram, vienību skaits, m³ utt.). Tādējādi iespējams novērst pirmo trūkumu un iegūt noderīgu informāciju par reeksporta uzcenojuma līmeni. Turklāt šā diskusijas materiāla autori izmanto mēneša datus par uzņēmuma līmeņa ārējo tirdzniecību, jo tie ir biežāk pieejami, un tas palīdz novērst otro trūkumu.

Tomēr mēneša datu izmantošanas dēļ nepieciešams cits, sarežģītāks reeksporta novērtēšanas mehānisms, jo tad nevar pieņemt, ka importam un eksportam vajadzētu notikt tajā pašā laikposmā. Autoriem jāņem vērā ierobežojums, ka importa darbībai vajadzētu notikt pirms eksporta darbības. Par katru uzņēmuma un preces pāri (jāņem

vērā, ka vienkāršojot uzņēmuma un preču indeksi izlaisti) tiek atrisināts šāds maksimizācijas uzdevums:

$$\sum_{\tau} \sum_t \beta^{t-\tau} R_{\tau,t} \xrightarrow{R_{\tau,t}} \max \quad [1],$$

$$\tau \leq t \quad [2],$$

$$\tau + h > t \quad [3],$$

$$\sum_t R_{\tau,t} \leq M_{\tau} \quad [4],$$

$$\sum_{\tau} R_{\tau,t} \leq X_t \quad [5],$$

$$R_{\tau,t} \geq 0 \quad [6],$$

kur $R_{\tau,t}$ ir reeksporta plūsma (apjoma izteiksmē), kas importēta τ periodā un tālāk eksportēta t periodā, M_{τ} ir imports (apjoma izteiksmē) τ periodā, X_t – eksports (apjoma izteiksmē) t periodā, h – maksimālā reeksporta nobīde un $0 < \beta < 1$ – diskonta parametrs.

[2]–[6] vienādojums ietver ierobežojumu kopumu. [2] vienādojums attēlo dabīgu ierobežojumu, t.i., uzņēmumam vajadzētu importēt preci tajā pašā mēnesī vai pirms tās pārdošanas ārvalstīs. Turklāt [3] vienādojumā šā diskusijas materiāla autori pievieno vēl vienu ierobežojumu, ka laikposms starp importa un eksporta darbību nedrīkst pārsniegt h ; tiek pieņemts, ka tas ir 12 mēnešu.³ Saskaņā ar [4] vienādojumu τ periodā importēto un pēc tam jebkurā laikā reeksportēto preču summa nedrīkst pārsniegt importa kopapjomu τ periodā. [5] vienādojumā līdzīgi noteikts, ka preces reeksporta summa t laikposmā nedrīkst pārsniegt šīs preces eksporta kopapjomu t periodā. Visbeidzot, visām reeksporta plūsmām jābūt pozitīvām vai vienādām ar nulli.

Maksimizējot konkrēta uzņēmuma un preces pāra visu reeksporta summu [1] vienādojumā, šā diskusijas materiāla autori meklē labāko iespējamo eksporta un importa datu atbilstību, ņemot vērā minētos ierobežojumus. Šī pieeja līdzīga S. Bērziņas (1) izmantotajai pieejai. S. Bērziņa attiecīgajā gadā maksimizējusi konkrēta uzņēmuma un preces pāra reeksporta apjomu. Šā diskusijas materiāla autori ieviesuši arī diskonta parametru β , kurš par prioritāti nosaka mazāko nobīdi starp eksportu un importu. Citiem vārdiem sakot, ja pastāv divi alternatīvi risinājumi, kad uzņēmums importē 50 kg preces gan janvārī, gan februārī un eksportē 50 kg tās pašas preces martā, šā diskusijas materiāla autoru pieejā izmantots pieņēmums, ka prece tikusi importēta februārī un reeksportēta martā.

[1]–[6] vienādojuma sistēma ir lineāras programmēšanas uzdevums, kas efektīvi atrisināms ar simpleksa algoritmu. Ja uzņēmums tajā pašā mēnesī eksportē preci uz dažādām valstīm vai importē preci no tām, šā diskusijas materiāla autori pieņem, ka reeksporta attiecība pret eksportu vai importu visām galamērķa valstīm vai izcelsmes valstīm ir vienāda.

³ Reeksporta nobīdes (h) alternatīvie līmeņi būtiski neietekmē iegūtos rezultātus. Tie pieejami pēc pieprasījuma.

Jau minēts, ka apjoma datu (galvenokārt kilogramos, lai gan dažām precēm lietotas papildu mērvienības) izmantošana ļauj aprēķināt reeksporta uzcenojumu kā eksporta preču cenu un importa preču svērto cenu starpību katrai reeksporta plūsmai.

$$\mu_{\tau,t} = \ln P_t^X - \sum_{\tau} \frac{R_{\tau,t}}{\sum_{\tau} R_{\tau,t}} \ln P_{\tau}^M \quad [7],$$

kur $\mu_{\tau,t}$ ir τ periodā importētas un pēc tam t periodā tālāk eksportētas reeksporta plūsmas uzcenojums.

Aprēķinātais reeksporta uzcenojums sniedz noderīgu informāciju analīzei (sk. 3.6. apakšnodaļu) un arī uzlabo reeksporta novērtēšanas precizitāti. Lai gan detalizētākās KN8 klasifikācijas izmantošana vairākumā gadījumu ļauj pievērsties atsevišķām precēm, tomēr pastāv iespēja, ka tiek analizētas divas ļoti līdzīgas, bet tomēr atšķirīgas preces. Ļoti liels (pozitīvs un negatīvs) uzcenojums uzrādīs gadījumus, kurus nevar uzskatīt par reeksportu. Šā diskusijas materiāla autori rīkojās šādi: vispirms, atrisinot maksimizācijas uzdevumu [1]–[6] vienādojumā, novērtētas reeksporta plūsmas un, izmantojot [7] vienādojumu, aprēķināts reeksporta uzcenojums. Tad konstatēti netipiskie novērojumi (*outlier cases*), kas izceļas ar pārāk lielu vai pārāk mazu uzcenojumu. Noteiktie ierobežojumi bija -0.5 un 1.0 , kas attiecīgi atbilst uzcenojumam -39.3% un 171.8% .⁴ Pēc tam, vēlreiz izslēdzot reeksporta plūsmas ar ārkārtīgi lielu vai mazu uzcenojumu⁵, atrisināts maksimizācijas uzdevums [1]–[6] vienādojumā.

Visbeidzot, jāveic vēl viena korekcija. CSP matemātiski koriģē *Intrastat* uzņēmuma līmeņa datus par uzņēmumiem, kas nav snieguši datus, un par uzņēmumiem, kuriem mazu tirdzniecības plūsmu dēļ nav jāsniedz *Intrastat* pārskati. Tālāk minētajās kopsummās pieņemts, ka datubāzē neietvertu uzņēmumu reeksporta attiecība pret eksporta kopapjomu ir tāda pati kā uzņēmumiem, kas snieguši datus (arī attiecībā uz datiem par galamērķa valsti un preču grupu).

⁴ Šie ierobežojumi aptuveni atbilst $Q_1 - 1.5 (Q_3 - Q_1)$ un $Q_3 + 1.5 (Q_3 - Q_1)$, kur Q_1 un Q_3 ir pirmajā soli iegūtā reeksporta uzcenojuma sadalījuma 1. un 3. kvartile.

⁵ Ārkārtīgi liela vai maza uzcenojuma izslēgšanai ir neliela ietekme uz noteikto reeksporta līmeni. Rezultāti pieejami pēc pieprasījuma.

3. REZULTĀTI

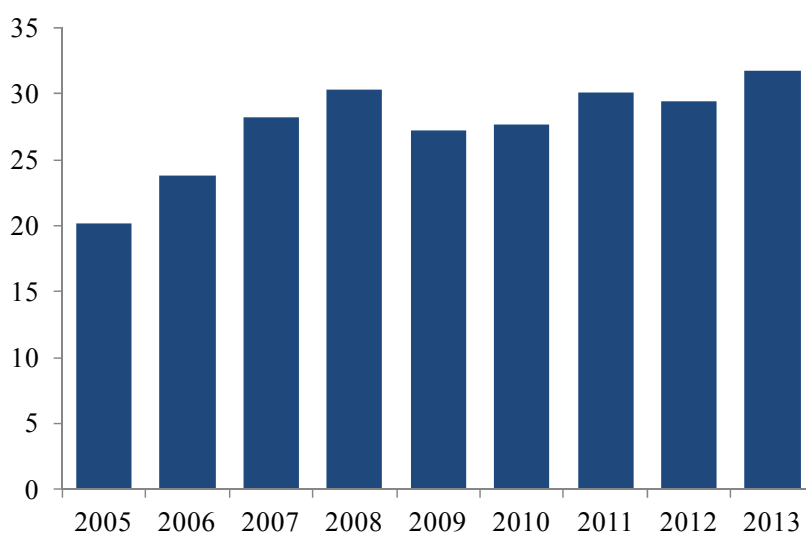
Šā diskusijas materiāla autori atrisina maksimizācijas uzdevumu [1]–[6] vienādojumā laikposmam no 2005. gada janvāra līdz 2013. gada decembrim. Unikālo uzņēmuma un preces pāru kopskaits ir 99 206 (5 855 unikāli uzņēmumi un 7 047 unikālas KN8 preču kategorijas, ņemot vērā pārklasificēšanu). Tālāk sniegti šā diskusijas materiāla autoru veiktās analīzes apkopotie rezultāti. Reeksporta un iekšzemē ražoto preču eksporta nozīme Latvijas eksporta kopapjomā aprakstīta 3.1. apakšnodaļā, savukārt 3.2. apakšnodaļā šis jautājums izskatīts detalizētāk, pievēršoties reeksporta sastāvam valstu un preču dalījumā. Dati par reeksportēto importu īsumā analizēti 3.4. apakšnodaļā. Šā diskusijas materiāla autori 3.5. apakšnodaļā pievēršas divām lielākajām reeksporta preču grupām. Visbeidzot, sniegta informācija par iegūtajiem rezultātiem saistībā ar reeksporta uzcenojumu.

3.1. Kopējais reeksports un iekšzemē ražoto preču eksports

Saskaņā ar šā diskusijas materiāla autoru novērtējumu laikposmā no 2005. gada līdz 2013. gadam reeksporta īpatsvars preču eksporta kopapjomā vidēji bija 28% (sk. 1. att.). Pēc stabila kāpuma straujā uzplaukuma gados reeksporta īpatsvars krīzes laikā nedaudz samazinājās (2009. un 2010. gadā – aptuveni 27%). Sarukums zināmā mērā atbilst B. Losa (*B. Los*), M. Timera (*M. Timmer*) un G. de Vriisa (*G. de Vries*) (6) konstatējumiem. Šie autori uzskata, ka globālā krīze īslaicīgi aizkavēja ražošanas procesa augošo starptautiskās fragmentācijas tendenci. Līdzīga tendence bija vērojama reeksporta (kas ir viens no fragmentācijas veidiem) attīstībā. Patiešām pēckrīzes periodā reeksporta īpatsvaram atkal raksturīga augšupvērsta tendence, kas 2013. gadā sasniedza augstāko līmeni (32%).

1. attēls

Reeksporta īpatsvars preču eksporta kopapjomā (%)

Šā diskusijas materiāla autoru noteiktais reeksporta īpatsvars eksporta kopapjomā ir diezgan liels, bet tas nav nekas ārkārtējs. M. K. Mellensa, H. G. A. Nordmana un J. P. Verbrigena (7) minēto piemēru par Nīderlandi, kur reeksports veido vairāk nekā 50% no eksporta kopapjoma, var papildināt ar *Lietuvos bankas* (5) 2014. gadā veikto analīzi. Tās rezultāti norāda uz reeksporta īpatsvara eksporta kopapjomā strauju

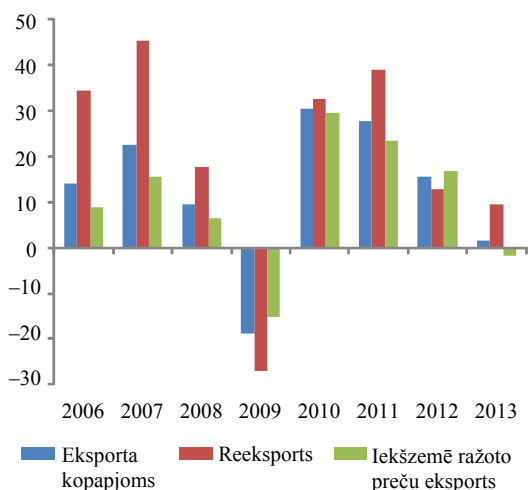
kāpumu no 26% 2004. gadā līdz 48% 2013. gadā. Tas liecina, ka Latvijā novērotās tendences atbilst mazās un piejūras valstīs vērojamām starptautiskajām tendencēm. Turklāt nedrīkst aizmirst, ka sakarā ar informācijas par iekšzemes darījumiem trūkumu reeksports var būt novērtēts par zemu.

Eksporta kopapjoma vidējais gada pieaugums no 2006. gada līdz 2013. gadam bija 11.8% (pat ņemot vērā tā spēcīgo sarukumu 2009. gadā, kad tirdzniecība sašaurinājās; sk. 2. att.). Lai gan reeksports kopumā paplašinājās ātrāk nekā eksporta kopapjoms, reeksporta izslēgšana no eksporta būtiski nemaina secinājumus par Latvijas eksporta attīstību (iekšzemē ražoto preču eksports pieauga vidēji par 9.6%).

Iekšzemē ražoto preču eksports bija spēcīgā eksporta kopapjoma kāpuma dzinējspēks laikā, kad notika atveseļošanās no krīzes (2010.–2012. gadā; sk. 3. att.). Tas liecina, ka atgūtā ārējā konkurētspēja veicināja uz eksportu balstītu atveseļošanos pēc krīzes. Lai gan ārējā pieprasījuma atjaunošanās palielināja gan iekšzemē ražoto preču eksportu, gan reeksportu, atgūtā konkurētspēja, ko veicināja darbaspēka izmaksu samazināšana un darba ražīguma pieaugums, stimulēja iekšzemē ražoto preču eksporta labvēlīgu attīstību. 2013. gadā, neraugoties uz noturīgu eksportētāju konkurētspēju, vājš ārējais pieprasījums ietekmēja gan iekšzemē ražoto preču eksportu, gan reeksportu. Reeksporta kāpuma temps palēninājās, savukārt iekšzemē ražoto preču eksports pat nedaudz saruka. Iekšzemē ražoto preču eksporta stagnāciju negatīvi ietekmēja arī lielākā metāla ražošanas uzņēmuma slēgšana.

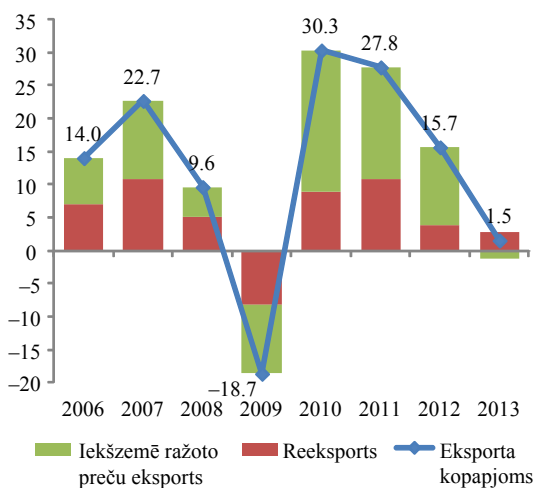
2. attēls

Eksporta gada pieauguma temps (%)

3. attēls

Eksporta gada pieauguma temps un iekšzemē ražoto preču eksporta un reeksporta devums (%) procentu punktos

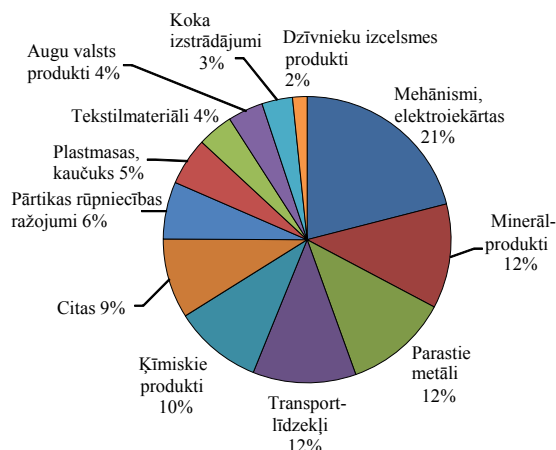
3.2. Reeksports preču un valstu dalījumā

Šā diskusijas materiāla autori veica detalizētāku rezultātu analīzi, pievēršoties reeksporta struktūrai gan preču grupu, gan valstu dalījumā. Vislielāko reeksporta kopapjoma daļu veido šādas preču grupas: mehānismi un mehāniskās ierīces; elektroiekārtas (tālāk tekstā – mehānismi un elektroiekārtas), minerālprodukta, parastie metāli un transportlīdzekļi (sk. 4. att.).

Lielākās preču reeksporta galamērķa valstis galvenokārt ir tās pašas valstis, kas makroekonomiskajos datos norādītas kā Latvijas kopējā preču eksporta galvenās partnervalstis (Lietuva, Igaunija, Polija, Krievija un Vācija). Šo tirdzniecības partnervalstu īpatsvars bija vairāk nekā 50% no preču eksporta kopapjoma, savukārt to īpatsvars reeksportā bija vēl lielāks (vairāk nekā 70%; sk. 5. att.).

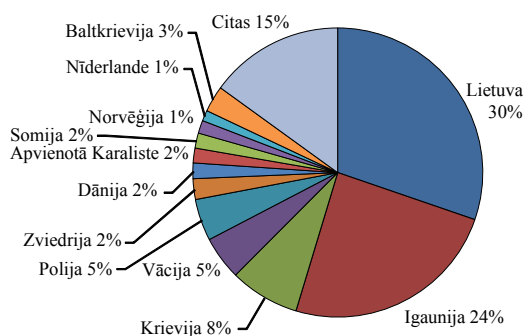
4. attēls

Reeksporta struktūra preču grupu dalījumā (2005–2013; %)

5. attēls

Reeksporta struktūra galamērķa valstu dalījumā (2005–2013; %)

Papildus lielākajām reeksporta preču grupām un nozīmīgākajām reeksporta partnervalstīm svarīgi noteikt reeksporta īpatsvaru eksporta kopapjomā konkrētajā preču grupā vai valstī. Analizējot reeksportu preču grupu dalījumā, redzams, ka reeksports veido nozīmīgu daļu (vairāk nekā 40%) šādu preču grupu eksporta kopapjomā: transportlīdzekļi (2005.–2013. gadā – 53%), plastmasas un to izstrādājumi (tālāk tekstā – plastmasas; 50%), minerālprodukti (48%), mehānismi un elektroiekārtas (47%; sk. 6. att.). Vienlaikus viena no lielākajām Latvijas eksporta preču grupām – koks un koka izstrādājumi (tālāk tekstā – koka izstrādājumi) – ietver vismazāko reeksporta daļu (aptuveni 5%).

Arī makrodati liecina, ka vairāku preču grupu eksports, visticamāk, ietver nozīmīgu reeksporta apjomu, jo, piemēram, Latvija eksportē, bet neražo ne vieglos automobiļus, ne naftu. Turklāt vairāki no 25 Latvijas lielākajiem eksporta uzņēmumiem nav ražošanas uzņēmumi, piemēram, SIA "LG Electronics Latvia", SIA "Samsung Electronics Baltics", SIA "Rimi Latvia", SE "Moller Baltic Import", SIA "MMD Serviss", SIA "Gulfstream Oil", AS "Kurzemes Degviela" un AS "Elko Grupa".⁶

Tomēr ir daži gadījumi, kad neoficiāla informācija nepārprotami liecina par reeksportu, savukārt uzņēmuma līmeņa tirdzniecības dati to neapstiprina. Piemēram, mazāk nekā 10% dabisko vīnogu vīna eksporta pēckrīzes periodā norādīti kā reeksports, lai gan zināms, ka Latvijas uzņēmumi neražo ne *Bordeaux*, ne *Mosel* vīnu. Visticamākais iemesls, kāpēc šis novērtējums ir par zemu, ir jau minētie metodoloģiskie trūkumi (sk. 2. nodaļu), t.i., uzņēmuma līmeņa dati par ārējo tirdzniecību neidentificē reeksportu, ja pēc preces importēšanas un pirms tās eksportēšanas darījumi starp uzņēmumiem veikti iekšzemē.

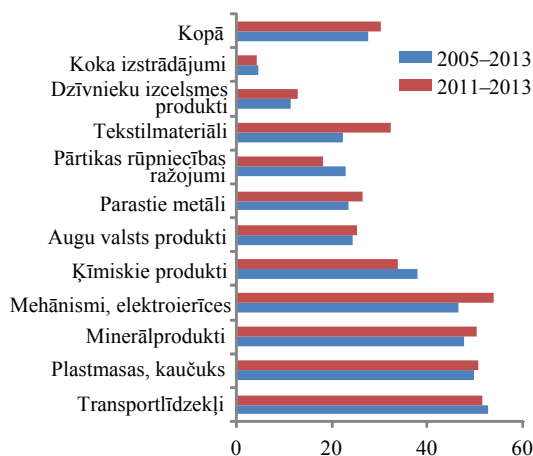
⁶ S. Bērziņa (1), balstoties uz CSP sniegto informāciju.

Salīdzinot iegūtos rezultātus ar *Lietuvos bankas* (5) sniegtajiem datiem, vērojamas līdzīgas tendences. Lietuvā ir liels transportlīdzekļu un arī mehānismu un elektroiekārtu reeksporta īpatsvars (2011.–2013. gadā – vairāk nekā 70%), savukārt koka izstrādājumu reeksporta īpatsvars ir samērā mazs (2011.–2013. gadā – nedaudz vairāk nekā 20%).

6. attēls

Reeksporta īpatsvars eksporta kopapjomā preču grupu dalījumā

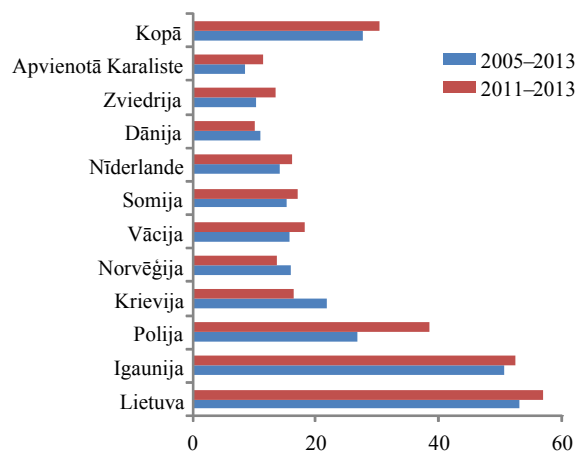
(%)

7. attēls

Reeksporta īpatsvars eksporta kopapjomā galamērķa valstu dalījumā

(%)

Reeksporta analīze galamērķa valstu dalījumā liecina, ka vislielākais reeksporta īpatsvars ir eksportā uz kaimiņvalstīm Lietuvu un Igauniju. Reeksports uz šīm valstīm veido vairāk nekā 50% no eksporta kopapjoma (sk. 7. att.). Tas nepārsteidz un ir loģistikas ķēžu esamības un attīstības likumsakarīgs rezultāts. Ņemot vērā Baltijas valstu mazo tirgu, Baltija loģistikas ķēžu aspektā tiek uzskatīta par vienu reģionu. Uzņēmumi bieži pārvalda noliktavas, kuras apkalpo vairāk nekā vienu Baltijas valsti (tas atbilst vienai no R. K. Fēnstras un G. H. Hansona (2) lietotajām starpniecības teorijām *entrepôt* tirdzniecības skaidrošanai, izmantojot centru veidošanu starptautiskajos kravu pārvadājumos). Reeksports arī veido nozīmīgu eksporta uz Poliju un Krieviju kopapjoma daļu. Šo konstatējumu arī apstiprina makrolīmeņa dati. Piemēram, eksportā uz Poliju viena no galvenajām precēm ir smagās gāzeļļas, kuras Latvijā neražo. Galveno reeksporta galamērķa valstu saraksts ir līdzīgs *Lietuvos bankas* (5) pētījumā par Lietuvu minētajam sarakstam. Tās galvenās galamērķa valstis 2011.–2013. gadā bija tuvākās kaimiņvalstis – Krievija (aptuveni 45% no reeksporta kopapjoma), Baltkrievija, Latvija un Igaunija.

Kopumā dažos pēdējos gados reeksporta īpatsvars Latvijas eksporta kopapjomā palielinājies, liecinot par globalizācijas procesa tālāku paplašināšanos. Pēckrīzes gados vislielākais reeksporta īpatsvars kāpums bija vērojams eksportā uz Poliju, un to noteica minerālproduktu reeksporta straujš pieaugums. Turpretī reeksporta īpatsvars kopējā eksportā uz Krieviju, Norvēģiju un Dāniju samazinājās. Runājot par Krieviju, šādu sarukumu vismaz daļēji var saistīt ar minētajām metodoloģiskajām problēmām. Norises galvenajās preču grupās liecina, ka reeksporta īpatsvars kopējā pārtikas rūpniecības ražojumu un dzērienu eksportā uz Krieviju kopš 2010. gada būtiski samazinājies (2013. gadā – tikai 7%). Ņemot vērā to, ka vīna eksporta īpatsvars kopējā pārtikas rūpniecības ražojumu un dzērienu eksportā tajā pašā gadā

bija gandrīz 11% un Latvijā vīnu tādā daudzumā neražo, reeksporta īpatsvars šajā konkrētajā gadījumā, visticamāk, novērtēts par zemu.

Vislielākais reeksporta īpatsvara kāpums pēckrīzes periodā (2011.–2013. gadā) salīdzinājumā ar visu laikposmu (2005.–2013. gadu) bija tekstilmateriālu un tekstilizstrādājumu (tālāk tekstā – tekstilmateriāli) un arī mehānismu un elektroierīču preču grupā. Visnozīmīgākais reeksporta īpatsvara samazinājums vērojams pārtikas rūpniecības ražojumu un ķīmisko produktu preču grupā.

Reeksporta kāpumu nevajadzētu uzskatīt par negatīvu tendenci, jo arī reeksports dod pienesumu iekšzemes ekonomiskās aktivitātes veicināšanā. Tas stimulē darbvietu radīšanu un ienākumus gūšanu, nodrošina loģistikas un pārvadāšanas pakalpojumu izaugsmi (šā diskusijas materiāla autori šos jautājumus tālāk analizēs 3.6. apakšnodaļā). Tomēr iekšzemes ražošana, visticamāk, rada augstāku pievienoto vērtību IKP, un tas izpaužas ilgspējīgākā tautsaimniecības izaugsmē vidējā termiņā un ilgtermiņā. Tāpēc ir ļoti svarīgi analizēt iekšzemē ražoto preču eksportu.

3.3. Iekšzemē ražoto preču eksports preču un valstu dalījumā

Sakarā ar reeksporta klātbūtni eksporta kopapjoma struktūra neatspoguļo eksportam paredzēto iekšzemes ražošanas daļu. Iekšzemē ražoto preču eksporta struktūru var iegūt, izslēdzot reeksportu no eksporta kopapjoma. Reeksporta izslēgšana no eksporta struktūras ļauj labāk novērtēt dažādu šoku (pasaules cenu vai pieprasījuma pārmaiņu) radīto potenciālo ietekmi uz iekšzemes tautsaimniecību.

Lielākā eksporta un reeksporta struktūras atšķirība vērojama koka izstrādājumu grupā. Koka izstrādājumu nozīme iekšzemē ražoto preču eksporta struktūrā būtiski pārsniedz to svarīgumu eksporta kopapjoma struktūrā (sk. 8. att.). Otra lielākā atšķirība vērojama mehānismu un elektroiekārtu preču grupā. Lai gan vairāki Latvijas uzņēmumi ražo mehānismus un elektroiekārtas un Latvija ir labi integrējusies globālā vērtību ķēžu pēdējā ražošanas posmā, šā diskusijas materiāla autoru veiktā analīze liecina, ka reeksporta apjoms šajā preču grupā ir diezgan liels. Dažas eksporta preču grupas, piemēram, elektrodzinējus un ģeneratorus, galvenokārt ražo iekšzemē, savukārt citas preču apakšgrupas, piemēram, tālruņa aparāti, ietver reeksportu aptuveni 80% apmērā no eksporta kopapjoma. Minerālproduktiem un transportlīdzekļiem iekšzemē ražoto preču eksporta struktūrā ir daudz mazāka nozīme nekā eksporta kopapjoma struktūrā. Minerālproduktu grupā ietilpst ne tikai iekšzemes izcelsmes resursi, piemēram, kūdra un elektroenerģija, bet arī preces, kuru reeksports veido 100% eksporta plūsmas piemēram, naftas gāze. Uzņēmuma līmeņa tirdzniecības dati par transportlīdzekļiem liecina, ka apakšgrupā "personu pārvadāšanai paredzētie automobiļi" reeksports veido gandrīz 80% no eksporta kopapjoma. Tomēr reeksports, šķiet, novērtēts par zemu, jo Latvijā ražo pavisam nelielu šāda veida transportlīdzekļu.

Reeksporta izslēgšana no eksporta struktūras rāda, ka Latvijas tautsaimniecība ir daudz vairāk, nekā iepriekš uzskatīts, atkarīga no šokiem, kas skar koka izstrādājumu preču grupu. Tādējādi atslābumam Eiropas būvniecības nozarē var būt daudz lielāka ietekme uz iekšzemes ekonomisko aktivitāti, nekā izriet no oficiālās ārējās tirdzniecības statistikas, jo Latvijas koka izstrādājumu lielākie eksporta tirgi ir ES valstis (Apvienotā Karaliste, Zviedrija, Vācija, Igaunija, Dānija un Lietuva).

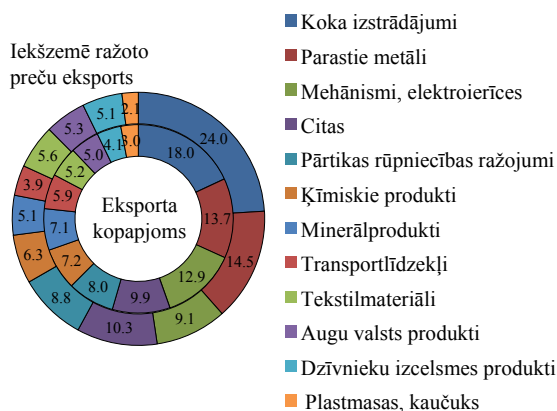
Jaunākais pieejamais reeksporta novērtējums ļauj vērtēt arī katras Latvijas tirdzniecības partnervalsts īpatsvaru iekšzemē ražoto preču eksportā. Neraugoties uz

to, ka reeksports var ietvert daudz darbību, piemēram, šķirošanas, iepakšanas, tirdzniecības un transporta pakalpojumus, iekšzemē ražoto preču eksports Latvijas tautsaimniecībai dos lielāku pievienoto vērtību nekā preču reeksports. Tāpēc, ja tirdzniecības partnervalsts īpatsvars iekšzemē ražoto preču eksportā ir daudz lielāks nekā šīs valsts īpatsvars eksporta kopapjomā, konkrētajām norisēm, kas skar šo partnervalsti, visticamāk, būs lielāka ietekme uz Latvijas tautsaimniecības kopējo izaugsmi, nekā iepriekš pieņemts.

Eksporta kopējā struktūra būtiski nemainās, ja vērā tiek ņemts tikai iekšzemē ražoto preču eksports (sk. 9. att.). Tomēr pastāv zināmas atšķirības. Lielāko eksporta partnervalstu kopējais īpatsvars samazinās, liecinot par to, ka iekšzemē ražoto preču eksports partnervalstu dalījumā ir daudzveidīgāks, nekā varētu spriest pēc Latvijas eksporta kopapjoma datiem. Abas pārējās Baltijas valstis acīmredzami zaudē savu nozīmi Latvijas eksporta struktūrā. Tas nav negaidīti, ņemot vērā ģeogrāfisko tuvumu un transporta centra ietekmes nozīmi. Turklāt viena no nozīmīgākajām uz Lietuvu un Igauniju eksportētajām precēm ir mehānismi un elektroierīces – preču grupa ar lielu reeksporta īpatsvaru. Lietuvas īpatsvars iekšzemes izcelsmes preču eksportā ir par 5.6 procentu punktiem mazāks nekā tās īpatsvars eksporta kopapjomā. Arī Igaunijas īpatsvars iekšzemes izcelsmes preču eksportā ir mazāks (par 4.2 procentu punktiem), tāpēc iekšzemē ražoto preču eksportā tā ir Latvijas tirdzniecības partnervalstu saraksta 4. vietā. Savukārt Zviedrijas, Vācijas un Apvienotās Karalistes īpatsvars palielinās. Šīs valstis ir Latvijas galvenās partnervalstis koka izstrādājumu – nozīmīgākās iekšzemē ražotās eksporta preces – eksportā.

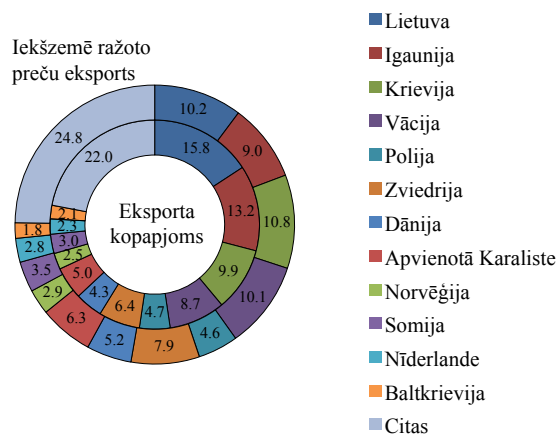
8. attēls

Eksporta kopējuma un iekšzemē ražoto preču eksporta struktūra preču grupu dalījumā (2005–2013; %)

9. attēls

Eksporta kopējuma un iekšzemē ražoto preču eksporta struktūra galamērķa valstu dalījumā (2005–2013; %)

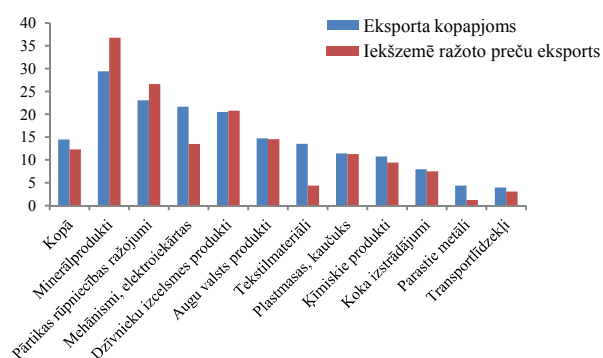

Pēdējā laikā reeksporta pieauguma temps salīdzinājumā ar iekšzemē ražoto preču eksporta kāpuma tempu vairākumā preču grupu bija nedaudz straujāks (eksporta kopējuma un iekšzemē ražoto preču eksporta vidējo pieauguma tempu 2011.–2013. gadā sk. 10. att.). Tomēr dažās lielākajās preču grupās vērojama pretēja tendence; iekšzemē ražoto preču – dzīvnieku izcelsmes produktu un augu valsts produktu, pārtikas rūpniecības ražojumu, kā arī minerālproduktu un plastmasu – eksporta kāpuma temps bija straujāks nekā reeksporta pieauguma temps.

Reeksporta pieaugums pēckrīzes gados bija būtiskāks nekā iekšzemes izcelsmes preču eksporta kāpums arī vairākumā nozīmīgu galamērķa valstu (piemēram, Lietuvā, Igaunijā, Vācijā un Polijā; sk. 11. att.). Krievijā, Dānijā, Norvēģijā un Nīderlandē iekšzemē ražoto preču eksporta pieaugums salīdzinājumā ar reeksporta kāpumu bija lielāks. Tomēr tas daļēji saistāms ar minētajām metodoloģiskajām problēmām (šā diskusijas materiāla autoru pieeja neuztver daļu reeksporta, tāpēc dažās tautsaimniecības nozarēs un galamērķa valstīs tas, visticamāk, novērtēts par zemu).

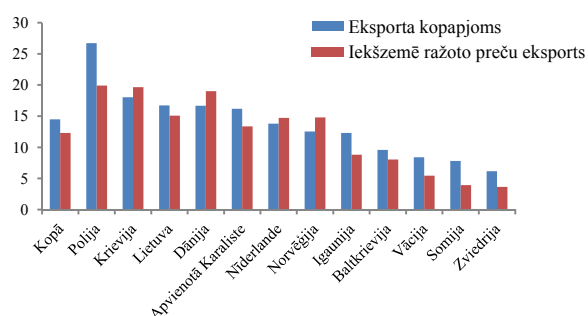
10. attēls

Eksporta kopapjoma un iekšzemē ražoto preču eksporta vidējais gada pieauguma temps preču grupu dalījumā (2011–2013; %)

11. attēls

Eksporta kopapjoma un iekšzemē ražoto preču eksporta vidējais gada pieauguma temps galamērķa valstu dalījumā (2011–2013; %)

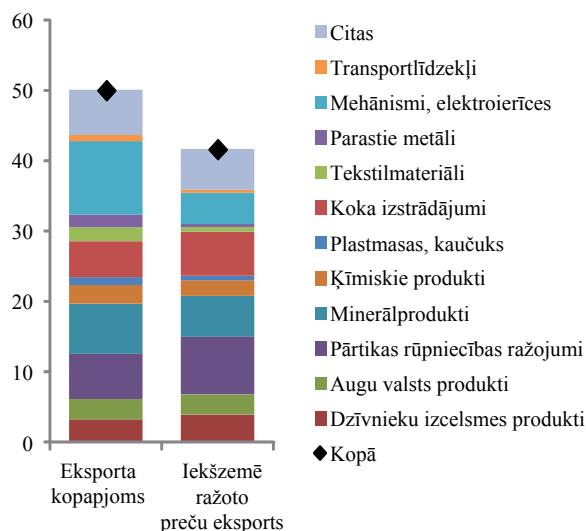

Salīdzinot pēdējā laika eksporta kopapjoma un iekšzemē ražoto preču eksporta pieauguma virzītājspēkus (sk. 12. att.), minami vairāki aspekti. Eksporta kopapjomā kāpumu visvairāk veicināja mehānismi un elektroiekārtas, bet pārtikas rūpniecības ražojumi deva vislielāko pienesumu iekšzemē ražoto preču eksportā. Lai gan uzņēmuma līmeņa dati pieejami tikai līdz 2013. gadam, iespējams izteikt dažus secinājumus par nesenās ģeopolitiskās spriedzes ietekmi uz iekšzemes tautsaimniecību. Padziļināta analīze apstiprina, ka preces, uz kurām attiecas Krievijas noteiktās sankcijas, galvenokārt ražotas iekšzemē (piemēram, 2005.–2013. gadā siera, biezpiena un desu eksportā uz Krieviju tikpat kā nebija reeksporta). Krievijas oficiālais aizliegums attiecas arī uz Latvijas zivju izstrādājumu eksportu. Arī šīs ir iekšzemē ražotas preces (piemēram, 2005.–2013. gadā netika identificētas gatavo zivju produktu un konservu reeksporta tirdzniecības plūsmas). Tāpēc aizliegumam eksportēt šīs preces uz Krievijas tirgu ir spēcīga ietekme uz iekšzemes ražošanu.

Pētot pēdējo gadu eksporta pieauguma virzītājspēkus galamērķa valstu dalījumā, eksporta kopapjoma rezultāti liecina, ka Lietuva kā eksporta galamērķa valsts devusi vislielāko ieguldījumu eksporta kāpumā, savukārt tās devums iekšzemē ražoto preču eksportā ir daudz mazāks (sk. 13. att.). Iekšzemē ražoto preču eksporta pieaugumā vislielākais pienesums bija eksportam uz Krieviju. Tomēr šis novērtējums varētu nebūt objektīvs, kā iepriekš paskaidrots. Neraugoties uz jaunāku datu trūkumu, var pieņemt, ka Krievijai noteikto un tās ieviesto sankciju, kā arī pašreizējā Krievijas tautsaimniecības vājuma dēļ eksporta pieaugums uz šo valsti vairs nav iekšzemes eksporta izaugsmes virzītājspēks.

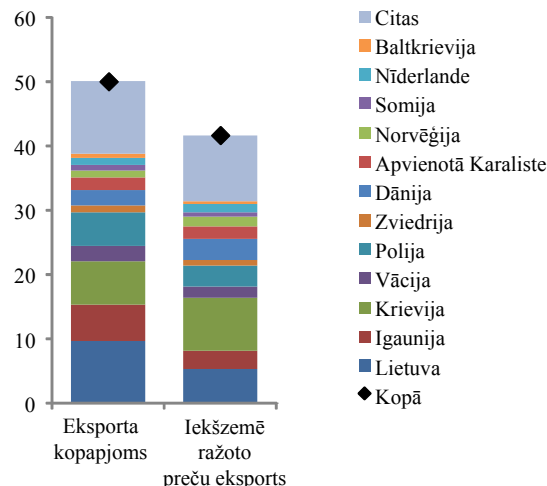
12. attēls

Eksporta kopapjoma un iekšzemē ražoto preču eksporta kumulatīvais pieaugums 2010.–2013. gadā; preču grupu devums
(%; procentu punktos)

13. attēls

Eksporta kopapjoma un iekšzemē ražoto preču eksporta kumulatīvais pieaugums 2010.–2013. gadā; galamērķa valstu devums
(%; procentu punktos)

3.4. Reeksportētais imports

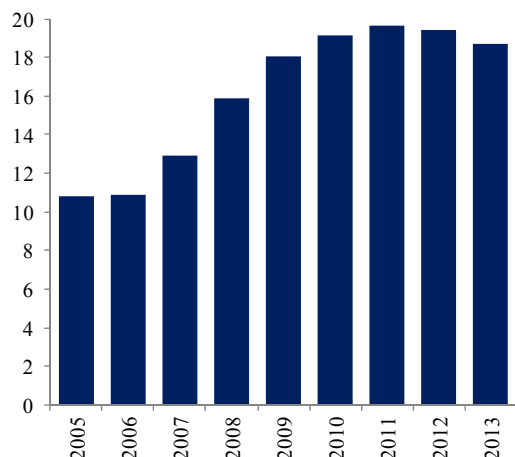
Reeksportētā importa īpatsvars importa kopapjomā 2005.–2013. gadā bija vidēji 16%. Līdz 2011. gadam tas palielinājās, taču izlases perioda pēdējos divos gados reeksportētā importa īpatsvars nedaudz samazinājās (sk. 14. att.). Reeksportētā importa īpatsvara sarukums 2013. gadā zināmā mērā saistīts ar novērtējuma metodoloģiju. Dažas preces tika importētas 2013. gada beigās un reeksportētas 2014. gadā. Algoritms šīs plūsmas nespēj uztvert kā reeksportu, jo šā diskusijas materiāla autoru izmantotā datu kopa beidzas 2013. gada decembrī. Tomēr domājams, ka tas nav radījis būtiskas nepilnības 2013. gadā reeksportētā importa novērtēšanā, jo lielākā daļa reeksporta parasti notiek tajā pašā mēnesī vai mēnesi vēlāk. Tomēr šis apsvērums jāņem vērā.

Reeksportētā importa kāpuma temps bija straujāks nekā iekšzemes patēriņam vai pārstrādei paredzētā importa pieauguma temps. Reeksportētā importa samazināšanās krīzes laikā bija mazāka nekā iekšzemes patēriņam paredzētā importa sarukums. Piemēram, ja 2009. gadā iekšzemes lietošanai paredzētais imports kritās par 39%, reeksportētais imports samazinājās tikai par 29%. Pēdējos divos izlases perioda gados reeksportētā importa pieaugums bija mazāks nekā iekšzemē izmantotā importa kāpums, bet 2013. gadā reeksportētais imports pat kritās.

Reeksporta analizē svarīgi pievērsties arī šo preču plūsmu avotam. Reeksportēto preču importa struktūra izcelsmes valstu dalījumā ir ļoti līdzīga Latvijas importa kopapjoma struktūrai (sk. 15. att.). 2005.–2013. gadā lielākās importa (un reeksportētā importa) izcelsmes valstis bija Lietuva, Vācija, Krievija, Polija un Igaunija. Būtiskākās atšķirības saistītas ar Baltkrieviju un Somiju. Baltkrievijas loma ir daudz nozīmīgāka tālāk reeksportēto preču importā nekā importa kopapjomā, savukārt attiecībā uz Somiju ir pretēja situācija.

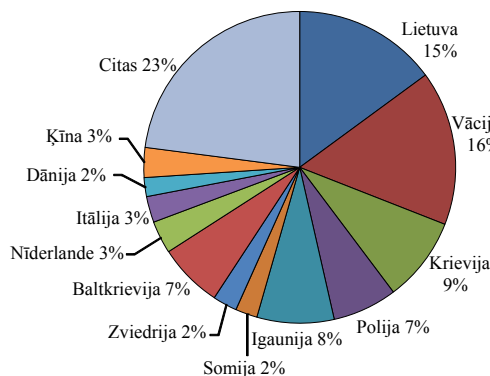
14. attēls

Reeksportētā importa īpatsvars importa kopapjomā (%)

15. attēls

Reeksportētā importa struktūra izcelsmes valstu dalījumā (2005–2013; %)

Raksturojot dinamiku, Vācijas, joprojām vienas no lielākajām importa partnervalstīm, īpatsvars Latvijas importa struktūrā līdz 2013. gadam samazinājās; un tās īpatsvara sarukums reeksportētajā importā bija vēl lielāks. Turpretī Polijas īpatsvars Latvijas importā un reeksportētajā importā pieauga. Tas galvenokārt saistīts ar būtisku mehānismu un elektroiekārtu importa no Polijas kāpumu. Jāatzīmē, ka Ķīna kļūst arvien nozīmīgāka importa partnervalsts (mehānismu un elektroiekārtu importa pieauguma dēļ, tāpat kā Polija), un tās īpatsvars reeksportēto preču importā palielinājies vēl straujāk. Tomēr 2013. gadā kopumā Ķīnas loma joprojām bija mazāka nekā svarīgu vēsturisko tirdzniecības partnervalstu, piemēram, Krievijas un Baltkrievijas, nozīme.

Reeksportēšanai importētu preču izcelsmes valstu struktūra ir daudzveidīgāka nekā to reeksporta galamērķa valstu struktūra (to atspoguļo 7. un 15. att. salīdzinājums). Lielāko reeksportēto preču grupu dalījumā galvenā partnervalsts minerālproduktu importā ir Baltkrievija (nākamā – Lietuva); savukārt Krievija ir galvenā partnervalsts reeksportēto parasto metālu importā, Vācija – reeksportēto transportlīdzekļu importā, bet Polija un Ķīna – reeksportēto mehānismu un elektroiekārtu importā.

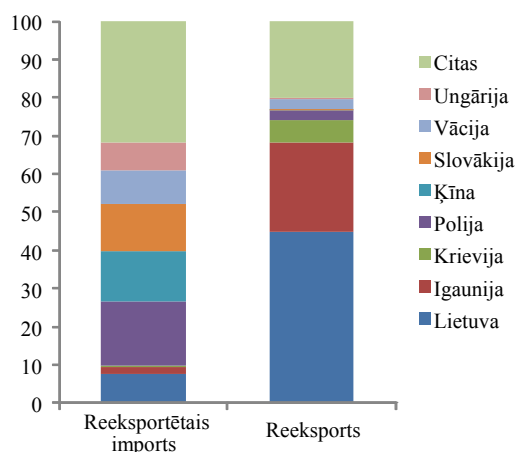
3.5. Minerālproduktu, mehānismu un elektroiekārtu reeksports

Preču izcelsmes un galamērķa valstu analīzei šā diskusijas materiāla autori izvēlējušies divas lielākās preču grupas, tādējādi atklājot galveno Latviju šķērsojošo reeksporta plūsmu virzienu. Mehānismi un elektroiekārtas veido vislielāko reeksporta preču grupu (sk. 16. att.). 2011.–2013. gadā (pēdējais periods, par kuru pieejami dati) reeksportētās preces galvenokārt tika importētas no Polijas (17%), Ķīnas (13%), Slovākijas (13%) un Vācijas (9%). Šīs preces tika tālāk reeksportētas uz Latvijas kaimiņvalstīm Lietuvu (45%) un Igauniju (23%) un daudz mazākā apjomā uz Krieviju. Visticamāk, ka ne Lietuva, ne Igaunija nebija visu reeksportēto mehānismu un elektroiekārtu eksporta galamērķa valsts, un tas liecina par ražošanas un loģistikas ķēžu sarežģītību.

Nepārsteidz tas, ka galvenās minerālproduktu izcelsmes valstis bija Baltkrievija (39%), Lietuva (28%) un Krievija (14%), savukārt galvenās minerālproduktu reeksporta galamērķa valstis bija Lietuva un Polija (attiecīgi 34% un 31%; sk. 17. att.). Lietuva bija viena no galvenajām reeksportētā importa izcelsmes valstīm, galvenā naftas produktu reeksporta galamērķa valsts (AS "Orlen Lietuva" ir vienīgā naftas pārstrādes rūpnīca), kā arī galvenā benzīna un dīzeļdegvielas piegādātāja Baltijas valstīs.

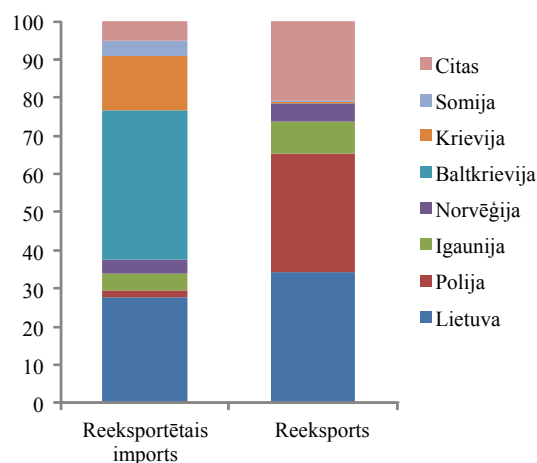
16. attēls

Mehānismu un elektroiekārtu reeksportētā importa un reeksporta struktūra valstu dalījumā (2011–2013; %)

17. attēls

Minerālproduktu reeksportētā importa un reeksporta struktūra valstu dalījumā (2011–2013; %)

3.6. Reeksporta uzcenojums

Saskaņā ar šā diskusijas materiāla autoru aprēķiniem vidējais reeksporta uzcenojums (eksporta cenas un svērtās importa cenas starpība) 2005.–2013. gadā bija 15%.⁷ Trijās preču grupās ar vislielāko reeksporta uzcenojumu nozīmīgākās ir divas ļoti nelielas preču grupas eksporta kopapjoma struktūrā, t.i., optiskās ierīces, aparātūra, pulksteņi, mūzikas instrumenti (2005.–2013. gadā – 32%; sk. 18. att.) un akmens, ģipsis, cements, stikla un keramikas izstrādājumi (28%). Trešā preču grupa ar vislielāko reeksporta uzcenojumu ir koka izstrādājumi (27%), un šajā preču grupā ir ļoti neliels reeksporta īpatsvars (sk. 3.2. apakšnodaļu). Tas liecina, ka lielāks reeksporta uzcenojums ir mazā apjomā reeksportētajām specifiskajām precēm. Minerālproduktiem – svarīgākajai preču grupai eksporta kopapjomā, kurai ir liels reeksporta īpatsvars un apjoms, – ir vismazākais uzcenojums (3%). Neliels minerālproduktu reeksporta uzcenojums atbilst R. K. Fēnstras un G. H. Hansona (2) konstatējumiem, ka standartizētu preču uzcenojums ir mazāks.

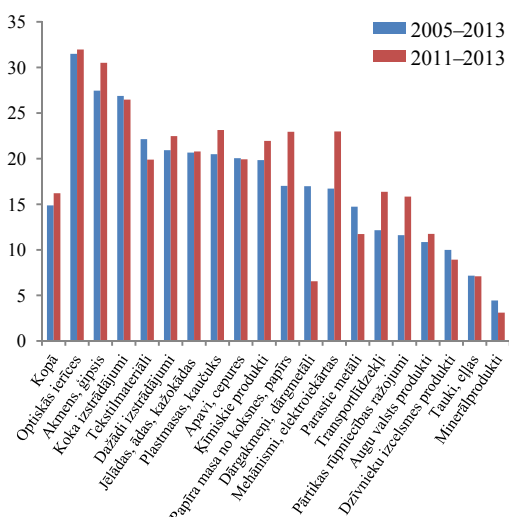
Dānija un Zviedrija ir galvenās Latvijas tirdzniecības partnervalstis ar vislielāko reeksporta uzcenojumu (2005.–2013. gadā – vidēji vairāk nekā 25%; sk. 19. att.). Vismazākais reeksporta uzcenojums ir šādās galamērķa valstīs: Polijā (9%), Somijā un Lietuvā (abās aptuveni 12%) un Igaunijā (13%). Viens no skaidrojumiem, kāpēc reeksporta uz Lietuvu un Poliju uzcenojums ir mazāks, varētu būt tas, ka Latvijas

⁷ Šie skaitļi iegūti, izslēdzot ārkārtīgi lielu vai mazu reeksporta uzcenojumu, kā minēts 2. nodaļā.

transporta nozares uzņēmumi šo valstu sadarbības partnerus uzskata par visnozīmīgākajiem konkurentiem, tāpēc, visticamāk, reeksporta uzcenojums uz šīm galamērķa valstīm samazinās.

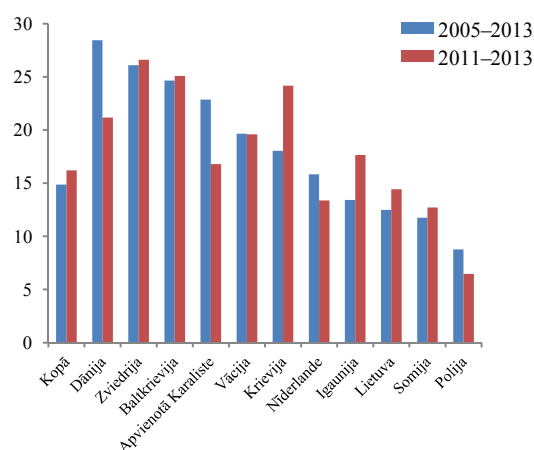
18. attēls

Uzcenojums preču grupu dalījumā (%)

19. attēls

Uzcenojums galamērķa valstu dalījumā (%)

Pēckrīzes gados (aptuveni 2011.–2013. gadā) uzcenojums bija par 1.3 procentu punktiem lielāks nekā izlases periodā (2005.–2013. gadā) kopumā. Lielākais uzcenojuma kāpums vērojams šādās preču grupās: mehānismi un elektroiekārtas un transportlīdzekļi, kuru reeksporta īpatsvars eksporta kopapjomā arī ir liels. Vienlaikus pārtikas rūpniecības ražojumu, papīra masas no koksnes un papīra preču grupā vērojams līdzīgs kāpums, un tās nav grupas ar lielu reeksporta īpatsvaru.

Pēckrīzes periodā vislielākais uzcenojuma pieaugums bija reeksportam uz Krieviju. To varētu skaidrot ar reeksporta strukturālajām pārmaiņām, kas saistītas ar minētajām metodoloģiskajām problēmām. Apstrādātās pārtikas un dzērienu (preču grupa, kuras uzcenojums ir mazāks par vidējo reeksporta uzcenojumu) īpatsvars reeksportā pēc krīzes būtiski saruka. Pēckrīzes periodā reeksporta uz Igauniju uzcenojums arī nozīmīgi palielinājās. Tas daļēji skaidrojams ar mehānismu un elektroiekārtu (viena no preču grupām, kuras uzcenojums ir lielāks nekā vidējais uzcenojums reeksportam uz Igauniju un kurš pēckrīzes periodā visvairāk palielinājās) īpatsvara pieaugumu reeksportā izlases perioda otrajā pusē.

Straujākais uzcenojuma kritums pēckrīzes gados vērojams Apvienotajā Karalistē (–6 procentu punkti) un Dānijā (–7 procentu punkti). Apvienotajā Karalistē šo norisi var saistīt ar trijos pēckrīzes gados notikušo nozīmīgo metālu īpatsvara kāpumu reeksportā uz Apvienoto Karalisti (no niecīga līdz aptuveni 25%). Šīs preču grupas preču reeksporta uzcenojums bija daudz mazāks nekā uz Apvienoto Karalisti eksportēto preču vidējais reeksporta uzcenojums.

Saskaņā ar šā diskusijas materiāla autoru aprēķiniem reeksporta kopapjoma uzcenojuma attiecība pret IKP 2012. gadā bija 2.1%.⁸ Šis skaitlis liecina par reeksporta plūsmu nozīmi un norāda, ka reeksporta devums Latvijas tautsaimniecībā ir nozīmīgs. Tomēr jāņem vērā, ka tas nenozīmē, ka visi reeksporta uzcenojumi palielina iekšzemes pievienoto vērtību. Liela daļa reeksporta uzcenojuma (t.i., importa un eksporta cenu starpības) rodas saistībā ar Latvijas uzņēmumu veiktās transportēšanas, uzglabāšanas un etiķešu maiņas izmaksu segšanu. Šīm darbībām nepieciešami arī ārvalstu starppatēriņa ieguldījumi, un tie sakarā ar transportēšanu (degvielas izmaksām) var būt diezgan lieli. Tādējādi patiesais reeksporta devums Latvijas iekšzemes pievienotajā vērtībā un IKP bija mazāks nekā 2.1%. Tomēr šā diskusijas materiāla autoru iegūtie rezultāti rāda, ka reeksports nebūtu uzskatāms par negatīvu parādību.

⁸ Šā diskusijas materiāla autori izvēlējušies šo skaitli 2012. gadam, lai izvairītos no nepilnīga 2013. gadā reeksportētā importa novērtējuma, kas minēts 3.3. apakšnodaļā.

SECINĀJUMI

Šā diskusijas materiāla autori Latvijas reeksporta novērtēšanai izmantoja CSP anonimizētu uzņēmuma līmeņa ārējās tirdzniecības datubāzi. Autori balstījās uz S. Bērziņas (1) pieeju, taču izmantoja detalizētāku datu kopu. Konkrētāk, izmantoti mēneša dati, un reeksports novērtēts, balstoties uz apjomu, nevis vērtību. Atrisinot maksimizācijas uzdevumu par katru uzņēmuma un preces pāri, iegūts reeksporta plūsmu novērtējums un aprēķināts attiecīgais reeksporta uzcenojums.

Saskaņā ar šā diskusijas materiāla autoru novērtējumu reeksporta plūsmu īpatsvars preču eksporta un importa kopapjomā ir nozīmīgs, un tam ir augšupvērsta tendence. Tas savukārt atbilst pasaules tautsaimniecībā novērotajam globalizācijas procesam. Reeksporta īpatsvars ir īpaši svarīgs transportlīdzekļu, plastmasas, minerālproduktu, kā arī mehānismu un elektroiekārtu preču grupās. Lielākā daļa reeksporta plūsmu nonāk Latvijas tuvākajās kaimiņvalstīs Lietuvā un Igaunijā, liecinot, ka Latvija ir reģionāls transporta centrs.

Šā diskusijas materiāla autori uzskata, ka, analizējot eksportu preču grupu un valstu dalījuma, jāņem vērā iekšzemē ražoto preču eksporta un reeksporta īpatsvars. Ja tas netiek ņemts vērā, dažādu šoku (kas skar preces vai tirdzniecības partnervalstis) reālā ietekme uz iekšzemes tautsaimniecību var tikt novērtēta par zemu vai par augstu. Tas notiek tāpēc, ka iekšzemē ražotās preces salīdzinājumā ar reeksportētajām precēm rada lielāku vērtību Latvijas tautsaimniecībā. Tāpēc iekšzemē ražoto preču eksporta pārmaiņām būs lielāka ietekme uz iekšzemes tautsaimniecību. Tomēr reeksporta nozīmi nevajadzētu novērtēt par zemu. Šā diskusijas materiāla autori konstatēja, ka reeksporta vidējais uzcenojums bija būtisks un reeksports arī var sniegt nozīmīgu devumu Latvijas IKP.

Šī ir pirmā reize, kad Latvijas reeksporta novērtēšanai izmantota detalizētākā par Latvijas ārējo tirdzniecību pieejamā datubāze. Turpmāk būtu jāveic lielāks pētniecības darbs, lai saprastu iemeslus, kas nosaka reeksporta preču struktūru un plūsmu virzienu, kā arī reeksporta uzcenojuma attīstību.

LITERATŪRA

1. BĒRZIŅA, Santa. *Ražotāji nodrošina eksporta kāpumu; reeksporta loma mazāka*. Makroekonomika.lv 19.07.2013. [skatīts 2015. gada 4. septembrī]. Pieejams: <https://www.makroekonomika.lv/razotaji-nodrosina-eksporta-kapumu-re-eksporta-loma-mazaka>.
2. FEENSTRA, Robert C., HANSON, Gordon H. Intermediaries in Entrepôt Trade: Hong Kong Re-Exports of Chinese Goods. *Journal of Economics & Management Strategy*, vol. 13, No. 1, March 2004, pp. 3–35.
3. FISMAN, Raymond, MOUSTAKERSKI, Peter, WEI, Shang-Jin. Outsourcing Tariff Evasion: A New Explanation for Entrepôt Trade. *The Review of Economics and Statistics*, vol. 90, No. 3, 2008, pp. 587–592.
4. IMF. *Balance of Payments and International Investment Position Manual. Sixth Edition (BPM6)*. Washington, D.C.: International Monetary Fund, 2009. 351 p.
5. Lietuvos bankas. *Lithuanian Economic Review*. Vilnius: Lietuvos bankas, May 2014. 18 p. [skatīts 2015. gada 4. septembrī]. Pieejams: http://www.lb.lt/lithuanian_economic_review_may_2014.
6. LOS, Bart, TIMMER, Marcel, DE VRIES, Gaaitzen. Global Value Chains: 'Factory World' is Emerging. **No: The Age of Global Value Chains: Maps and Policy Issues**. Ed. by J. Amador and F. di Mauro, VoxEU.org eBook, CEPR Press, 2015, pp. 36–47 [skatīts 2015. gada 4. septembrī]. Pieejams: <http://www.voxeu.org/content/age-global-value-chains-maps-and-policy-issues>.
7. MELLENS, Martin C., NOORDMAN, Herman G. A., VERBRUGGEN, Johan P. *Re-Exports International Comparison and Implications for Performance Indicators*. CPB Netherlands Bureau for Economic Policy Analysis, No. 149, July 2007. 58 p.
8. PIERCE, Justin R., SCHOTT, Peter K. *Concording U. S. Harmonized System Categories over Time*. NBER Working Paper, No. 14837, April 2009. 20 p.